

11. TRADICIONALNO OPATIJSKO SAVJETOVANJE
 HRVATSKIH EKONOMISTA
 (Opatija, 12.-14. studeni 2003.)

Vladimir Veselica
 Dragomir Vojnić*

UDK 339.923 : 338001.36
 Izvorni znanstveni rad

QUO VADIS CROATIA
ZEMLJE U TRANZICIJI I EUROPSKA UNIJA
Gdje je Hrvatska?

Sve su zemlje u tranziciji u devedesetim godinama dvadesetoga stoljeća u svoje razvojne ambicije uključivale i priključivanje Europskoj uniji. One najuspješnije zemlje u tranziciji, a to su središnje europske zemlje, to će svoje opredjeljenje ostvariti već u sljedećoj godini 2004.

Hrvatska (uz Sloveniju) pripada skupini zemalja koje su bile najbolje pripremljene za tranziciju. Kumulirane greške ekonomskog i općepolitičkog karaktera u devedesetim izdvojile su Hrvatsku iz skupine središnje europskih zemalja koje će već u idućoj godini 2004. poslati članicama Europske unije. Nova Vlada lijevoga centra koja je preuzela kormilo državom na početku ovoga stoljeća (u siječnju godine 2000.) postavila je sebi kao osnovni strateški zadatak što brži primitak u Europsku uniju.

Bitna promjena međunarodne pozicije Hrvatske, jednako kao i određeni uspjesi na ekonomskom planu (četverogodišnja prosječna stopa rasta BDP veće od 4%, svladavanje nelikvidnosti, prijelom u trendu nezaposlenosti) i zamjetni pomaci u općoj demokratizaciji i u poboljšavanju uvjeta življenja, omogućili su ubrzavanje priključivanja Hrvatske Europskoj uniji. To će se vjerojatno dogoditi u godini 2007.

* V. Veselica, redoviti profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, (predsjednik Hrvatskog društva ekonomista); D. Vojnić, znanstveni savjetnik (u mirovini) Ekonomskog instituta, Zagreb (glavni i odgovorni urednik časopisa Hrvatskog društva ekonomista Ekonomski pregled). Rad je prezentiran na 11. tradicionalnom savjetovanju HDE u Opatiji, 12.-14. XI. 2003. i objavljen u zborniku "Ekonomska politika Hrvatske u 2004."

Ukupna politika i ukupna znanost (posebno društvena znanost) moraju učiniti sve što je u njihovoj mogućnosti da se to zaista u toj godini 2007. i dogodi.

Uvodna razmatranja

Završetak reforme na svršetku osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća i početak tranzicije ostvarivan je u veoma kompleksnom, pa i proturječnom, međunarodnom okruženju. Na takvu su međunarodnu scenu posebno snažno utjecali globalizacijski trendovi i integracijski procesi. U europskom okruženju ta su se događanja posebno manifestirala u transformaciji Europske zajednice u Europsku uniju i u nastajanju monetarne unije. Na sadržaj i karakter ostvarivanja tranzicije veoma je snažno utjecala i još jedna pojava koju možemo staviti pod zajednički nazivnik reforme društva blagostanja. Politički kontekst te reforme predstavlja svojevrsnu kombinaciju svjetonazora socijaldemokrata (koja ja odlučno utjecala na klasično društvo blagostanja) i svjetonazora liberala.

Kao što je poznato, klasično društvo blagostanja dominiralo je europskim prostorima (u zemljama razvijene tržišne privrede) velikim dijelom protekloga stoljeća. Reforma društva blagostanja nastala je pod utjecajem snažnog razmaha, novih fundamentalnih znanosti i na njima zasnovanim novim tehnologijama. Proces nastajanja i ostvarivanja te reforme označili su završetak epohe treće tehnološke revolucije i početak epohe nove četvrte tehnološke revolucije. Tu pojavu obično nazivamo informatičkom epohom i informatičkom revolucijom. I premda su društvene znanosti posvetile toj pojavi određenu multidisciplinarnu pažnju, ipak se može reći, barem kada su u pitanju uzročna posljedične veze s ostvarivanjem tranzicije, da je ta pažnja bila nedovoljna. To se posebno odnosi na činjenicu da su zemlje u tranziciji još prije njezina početka u vrijeme reforme, u idejno teorijskom i političkom smislu, računale na postepenu transformaciju u smjeru razvitka društva blagostanja. Zato je početak tranzicije u vrijeme snažnog razmaha reforme društva blagostanja predstavljao veliki problem i veliku dodatnu poteškoću za sve zemlje u tranziciji.¹

To se posebno odnosi na europske zemlje koje su imale i najveće predispozicije za razvitak društva blagostanja. Reforma društva blagostanja dovela je do snažnog prodora liberalnih političkih nazora, što je na planu ekonomskih doktrina utjecalo na revitalizaciju ekonomskog neoliberalizma.

¹ Podrobnije o tome u knjizi Vladimir Veselica i Dragomir Vojnić: Misli i pogledi o razvoju Hrvatske, HAZU i HDE, Zagreb 1999. str. 195-278.

Zemlje u tranziciji bile su potpuno nepripremljene za primjenu takve ekonomske doktrine. Budući da je, međutim, ta doktrina već postala vladajućom na međunarodnoj sceni, posebno u MMF i u Svjetskoj banci (što je došlo do punog izražaja u funkciji WAT), zemlje u tranziciji su pod njezinim utjecajem pretrpjele mnogo veće štete od onih koje bi ostvarivanje tranzicije svakako nametalo. Te su se štete manifestirale u sva tri ključna segmenta tranzicije, pluralizacije i demokratizacije. A to znači ne samo u segmentu tranzicije i privatizacije vlasništva, nego i u segmentu pluralizacije tržišta i političkog ustrojstva.

Usljebile su pojave tajkunske privatizacije, divljeg kapitalizma i tržišnog fundamentalizma.² Sve je to po prirodi stvari utjecalo na snažne deformacije u funkciji pravne i socijalne države s posljedicama teškog narušavanja vladavine prava, sve raširenijeg kriminala i sve većeg utjecaja mafiokracije. Velika većina stanovništva zemalja u tranziciji bila je šokirana neviđenom pljačkom nacionalnog bogatstva i ogromnim socijalnim razlikama. Stanovništvo se gotovo preko noći raslojilo na tanak sloj novopečenih bogataša “divljih kapitalista” i veoma osiromašenu većinu.

Istraživanja Svjetske banke oko sredine devedesetih su pokazala da većina stanovništva preferira stari gospodarski sustav. To se posebno odnosi na Rusiju i s njom povezane zemlje.³

No, različite zemlje u tranziciji veoma su se različito snašle u uvjetima dominacije doktrine neoliberalizma. Također su s različitim uspjehom uspjevale prevladavati proturječja reforme društva blagostanja, posebno one u sferi liberalizacije tržišta rada i s time povezanoga radnog zakonodavstva.

Općenito se može reći da su se u takvim uvjetima najbolje snašle one zemlje koje su u tijeku prethodnih reformi bile najbolje pripremljene za tranziciju. To se posebno odnosi na europske zemlje.

Polazeći od činjenice da je ekonomija i politika tranzicije morala ostvarivati a osnovna zadatka od kojih se prvi odnosi na djelotvoran gospodarski razvitak, a drugi na ostvarivanje političke demokracije i ljudskih prava i sloboda, može se ocijeniti da su različite zemlje u tranziciji te zadatke ostvarivale su rezultatima koji se kreću u veoma širokom rasponu.

Komparativna ostvarenja djelotvornog gospodarskog razvitka mogu se sagledati na osnovi podataka Tablice 1. Komparativni podaci potvrđuju već spomenutu ocjenu da su najbolje rezultate ostvarile europske zemlje. Među njima se posebno ističu središnje europske zemlje. Rusija i zemlje koje su povijesno bile s njom povezane zamjetno zaostaju. Iznimka je jedino Uzbekistan.

² Podrobnije u radu: Milan Mesarić: Nobelovac Joseph Stiglitz: Kritika “tržišnog fundamentalizma” globalizacije i politike Međunarodnog monetarnog fonda, *Ekonomski pregled* 11-12/2002. str. 1151-1182.

³ World Development Report 1996, str. 12.

Ostvarivanje zadaće koja se odnosi na političku demokraciju i ljudska prava i slobode, nešto je teže komparativno kvantitativno razmatrati i ocjenjivati. Ipak se jedna dosta općenita ocjena može spomenuti. Naime ako pođemo od postavke da je svaki politički pluralizam bolji (demokratskiji) od političkog monizma onda je evidentan zamjetan pomak. Međutim ako u opći okvir pluralizacije i demokratizacije posebno razmatramo ljudska prava i slobode u segmentima socijalnih prava i socijalne pravde i u segmentu na pravo upravljanja i samoupravljanja i sudjelovanje u profitu, onda je situacija bitno različita. Prodor divljeg kapitalizma i tržišnog fundamentalizma pod utjecajem ekonomskog neoliberalizma snažno su ograničili socijalna prava i prava upravljanja, samoupravljanja i sudjelovanja u profitu.

Razlike su, međutim, i u tome veoma velike. Prednjače europske, posebno središnje europske zemlje, a daleko zaostaju sve druge. Slijedom prije iznesenih prosudbi valja spomenuti da su dvije osnovne skupine problema bitno determinirale ostvarenja dvaju osnovnih zadataka ekonomije i politike tranzicije. Prva se skupina odnosi na ekonomsku, a druga na političku sferu.

U okviru ekonomske sfere valja posebno spomenuti reformsku pripremljenost i tržišnu tradiciju pojedinih zemalja u tranziciji.

U okviru političke sfere posebno se mora naglasiti političko ozračje koje je pod utjecajem višestranačkih demokratskih izbora ostvareno u pojedinim zemljama u tranziciji.

Poslije već izrečenih prosudbi slijedi sam po sebi zaključak da su europske, posebno središnje europske zemlje, imale zamjetno bolje reformske pripreme, a isto tako da su ostvarile prikladno političko ozračje za djelotvorno provođenje tranzicije.

Najveće priznanje za takva ostvarenja europskih posebno središnje europskih zemlja u tranziciji uslijedilo je od Europske unije.

Tablica 1.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD
stvarne promjene u % prema prethodnoj godini

	Index												
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 ¹⁾	2002	2003	2003	2004	Index 1990=100 2002 *	Index 1995=100 2002
								1. tromjesecje		predviđanje			
Češka Republika	4.3	-0.8	-1.0	0.5	3.3	3.1	2.0	2.6	2.2	2.3	2.7	107.2	111.7
Mađarska	1.3	4.6	4.9	4.2	5.2	3.8	3.3	2.9	2.7	3.2	3.5	115.6	130.6
Poljska	6.0	6.8	4.8	4.1	4.0	1.0	1.4	0.5	2.2	2.5	3.0	146.4	131.5
Slovačka Republika	5.8	5.6	4.0	1.3	2.2	3.3	4.4	3.9	4.1	4	5	11.6	129.7
Slovenija	3.5	4.6	3.8	5.2	4.6	2.9	3.2	2.5	2.3	2.5	3.5	127.4	131.2
CEEC-5 ²⁾	4.7	4.7	3.5	3.2	3.9	2.2	2.2	1.7	2.5	2.7	3.2	128.3	127.1
Bugarska	-9.4	-5.6	4.0	2.3	5.4	4.1	4.8	3.4	3.8	4.5	5	87.9	104.7
Rumunjska	3.9	-6.1	-4.8	-1.2	2.1	5.7	4.9	3.1	4.4	4	4	92.3	103.9
CEEC-7 ²⁾	3.8	2.5	2.4	2.5	3.8	2.8	2.7	2.0	2.8	3.0	3.4	119.6	122.4
Hrvatska	5.9	6.8	2.5	-0.9	2.9	3.8	5.2	4.3	4.9	4	3.7	92.9	129.1
Makedonija	1.2	1.4	3.4	4.3	4.5	-4.5	0.3	-	-	2	3	87.0	110.8
Srbija i Crna Gora ³⁾	5.9	7.4	2.5	-21.9	6.4	5.1	3.0	-	-	2	4	53.0	104.9
Rusija	-3.6	1.4	-5.3	6.4	10.0	5.0	4.3	3.0	6.9	5.0	4.5	72.4	118.7

Ukrajina	-10.0	-3.0	-1.9	-0.2	5.9	9.2	4.8	4.1	7.0	6	4	49.1	103.5
Estonija	3.9	9.8	4.6	-0.6	7.1	6.5	6.0	3.2	5.2	5.5	6.0	97.4	143.6
Latvija	3.7	8.4	4.8	2.8	6.8	7.9	6.1	3.7	8.8	6	6.5	70.7	148.1
Litva	4.7	7.0	7.3	-1.8	4.0	6.5	6.7	3.9	9.4	7	7.5	76.5	139.5
Armenija	5.9	3.3	7.3	3.3	5.9	9.6	12.9	7.4	11.3	7	5	83.7	158.9
Azerbejdžan	1.3	5.8	10.0	7.4	11.1	9.9	10.6	4.7	7.9	6	6	71.4	171.0
Bjelorusija	2.8	11.4	8.4	3.4	5.8	4.1	4.7	3.2	5.6	5	4	95.3	148.0
Gruzija	11.2	10.6	2.9	3.0	2.0	4.5	5.4	3.7	4.4	3	5	40.9	146.4
Kazahstan	0.5	1.7	-1.9	2.7	9.8	13.2	9.5	10.7	-	10	7	86.0	140.1
Kirgistan	7.1	9.9	2.1	3.7	5.4	5.3	-0.5	-2.8	5.2	4	5	68.9	137.6
Moldavija	-5.9	1.6	-6.5	-3.4	2.1	6.1	7.2	4.8	-	5	3	38.9	100.3
Tadžikistan	-16.7	1.7	5.3	3.7	8.3	10.2	9.1	9.3	6.7	7	5	69.1	120.5 ^{b)}
Turkmenistan	0.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uzbekistan	1.7	5.2	4.4	4.4	4.0	4.5	3.0	-	-	4	3	106.0	130.5
CISS	-3.2	1.0	-3.6	4.6	8.3	6.0	4.8	4.0	7.0	6	5	70.2	118.6

Napomene: 1) Preliminarno. 2) WIIW procjena. 3) Društveni proizvod. 4) 1992=100.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW.

Peter Havlik et al., Transition Countries in 2003: Reforms and Restructuring Keep the Global Economic Slowdown at Bay, wiiw Research Report, No. 297, July 2003. str.3.

* wiiw Research Report, No. 293, February 2003. str.2.

Europske zemlje u tranziciji i Europska unija

Početak tranzicije uslijedio je u vrijeme sve izrazitijih globalizacijskih trendova i integracijskih procesa. Na području međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa snaženje globalizacijskih trendova i integracijskih procesa dalje je zaoštravalo proturječja suvremenoga svijeta na svim razinama. To se posebno odnosi na ekonomsku, socijalnu i ekološku razinu. Na ekonomskoj i socijalnoj razini ta su se proturječja manifestirala sve izraženijom pojavom da bogati, postaju još bogatiji a siromašni još siromašniji.⁴

Na ekološkoj razini ta su se proturječja manifestirala sve većim narušavanjem ravnoteže između tehnološkog napretka i čovjekove okoline. Velika međunarodna konferencija u Kjotu upozorila je na činjenicu da postojeći trendovi zagađenja čovjekove sredine prijete svojevrsnim planetarnim samoubojstvom. Za zemlje u tranziciji dodatne su poteškoće uslijedile zbog sve veće dominacije doktrine ekonomskog neoliberalizma i pojave reforme društva blagostanja. U takvoj su situaciji na svjetskome planu najveće probleme morale svladavati one, posebno male i manje razvijene zemlje koje nisu imale šanse ublaživati djelovanje globalizacijskih trendova uključivanjem u integracijske procese. Sve je to djelovalo i na sve, posebno europske zemlje u tranziciji. Te su zemlje već na samom početku ostvarivanja ekonomije i politike tranzicije prihvatile kao svoje prirodno opredjeljenje uključivanje u europske integracijske procese. Europska unija, odnosno u vrijeme početka tranzicije, Europska zajednica i sa svoje je strane podržavala takvu orijentaciju europskih zemalja u tranziciji. Eksplozija balkanskog nacionalizma i s njome povezani ratovi imala je dvojak učinak na ostvarivanje europskih integracijskih procesa. S jedne su strane opća politička nestabilnost i ratovi na području bivše Jugoslavije usporili pretenzije prerastanja Europske zajednice u Europsku uniju.

To se posebno manifestiralo usporavanjem ostvarivanja i početka funkcioniranja jedinstvene valute (EUR) u okviru monetarne unije.

Sa druge su strane ta događanja utjecala na izvjesne promjene kriterija za uključivanje zemalja u tranziciji u Europsku uniju. Pored ekonomskih kriterija sve su se više u prvi plan stavljali oni politički kriteriji (u smislu opće demokratizacije i ostvarivanja ljudskih prava i sloboda), a isto tako i opći strateški sigurnosni – obrambeni kriteriji.

Osobno smo imali prilike upoznati se s tim promjenama na velikoj Međunarodnoj konferenciji ekonomista Europske unije koja je bila održana na Sveučilištu

⁴ Podrobnije u knjizi World Development Report 2000/2001. Attacking Poverty, World Bank, Washington 2001. str. 1-31.

Exeter (UK) mjeseca rujna godine 1994. Konferencija je bila posvećena problemima razvitka jedinstvenog tržišta, a isto tako i pitanjima proširenja Europske unije.

Budući da smo bili jedini pozvani izvan obitelji ekonomista Europske unije, organizator nam je sugerirao da izložimo svoje viđenje o uključivanju Europskih zemalja u tranziciji u europske integracijske procese. Naš referat pripremljen je i izložen pod naslovom Europski integracijski procesi i zemlje u tranziciji s posebnim osvrtom na Hrvatsku i zemlje bivše Jugoslavije.⁵ U to su se vrijeme kao mogući kandidati spominjale samo tri zemlje: Češka, Mađarska i Poljska. Kada smo na svršetku svoga izlaganja postavili pitanje što je sa Hrvatskom i Slovenijom reagiranja su bila različita. Slovenija je glatko prošla i po ekonomskim i po političkim kriterijima. Diskusija o Hrvatskoj zapinjala je po oba kriterija, što je i razumljivo, jer je Hrvatska bila u poziciji svojevrstne međunarodne izolacije. No, u dokumentima Konferencije spomenut je blok od pet zemalja kao potencijalnih kandidata za uključivanje u europske integracijske procese.

Ti su stavovi imali, razumije se, samo stručno i znanstveno značenje, što nije moglo bitno utjecati na kasnije političke odluke, jer su se te političke odluke donosile na osnovi prosudbe o stvarnim ekonomskim i političkim događanjima u svakoj zemlji posebno. A ta su događanja u godinama koje su slijedile stavile Sloveniju u prvi, a Hrvatsku u posljednji plan u odnosu na druge Središnje europske zemlje. Činjenica je ipak da su samo ekonomisti iz Hrvatske bili pozvani da izlože svoje viđenje o proširivanju Europske unije zemljama u tranziciji. To je vjerojatno bilo i svojevrstno priznanje reformskim i tranzicijskim dometima naše ekonomske znanosti. Događanja poslije, u tijeku devedesetih pokazala su da su one zemlje u tranziciji koje su postigle najbolje ekonomske i političke rezultate prve ispunile i sve obveze koje su prihvatile Sporazumom o suradnji, odnosno stabilizaciji i pridruživanju i na osnovi toga prve postale kandidati za primitak u Europsku uniju. To se posebno odnosi na središnje europske zemlje (osim Hrvatske) koje su najbolje savladale sve poteškoće nametnute dominacijom ekonomskog neoliberalizma i reformom društva blagostanja.

To su, dakle, one zemlje koje su bile u tijeku reforme najbolje pripremljene za tranziciju i koje su imale najdužu tržišnu tradiciju.

Te su zemlje prve dostigle i u nastavku daleko nadmašile predtranzicijsku razinu razvitka. (Tablica 1.) Najuspješnija među njima je Poljska koja je godine 2002. dostigla indeks BDP (u odnosu na 1990.) 146. Slijede Slovenija s indeksom 127, Mađarska 115, Republika Slovačka 111 i Republika Češka 107. Te su zemlje postigle najbolje rezultate i u razdoblju 1995.-2002.

⁵ Vojnić, Dragomir: European Integrational Processes and the Countries in Transition With Special Reference to Croatia and Former Yugoslavia, Conference ISSUE, Single European Market, Paper, No. 88, University of Exeter, September, 8-11. 1994.

Osim najboljih ekonomskih rezultata, te su zemlje postigle i najbolje rezultate i u općoj pluralizaciji i demokratizaciji zemlje i u ostvarivanju ljudskih prava i sloboda, ali kada su u pitanju neka dostignuća u razvitku društva blagostanja, onda se u izvjesnom smislu može spomenuti samo Slovenija. U kontekstu tih razmatranja najvažniji je zaključak da će sve spomenute zemlje već iduće godine 2004. postati članicama Europske unije. A to znači da će se uskoro granica Europske unije naći u predgrađu Zagreba. Samo se po sebi nameće pitanje što je s Hrvatskom? Kada će ona preći tu granicu i postati članica Europske unije.⁶

Gdje je Hrvatska

Hrvatska je uz Sloveniju pripadala skupini zemalja koje su bile najbolje pripremljene za tranziciju. Takve su prosudbe bile dane na čitavom nizu međunarodnih konferencija i kongresa prilikom komparativnih razmatranja ostvarivanja ekonomije i politike tranzicija.

Jednu od najljepših ocjena dao je na prvoj velikoj međunarodnoj konferenciji o tranziciji i privatizaciji George Shultz, nekada ministar vanjskih poslova u administraciji predsjednika Reagana. Na toj je konferenciji, koja je održana (lipnja 1991.) na Sveučilištu Stanford u organizaciji The Hoover Institution, Shultz kao njezin moderator rekao da ćemo uz pretpostavku mirnog razdruživanja i dalje ostati na čelu tranzicijske kolone isto tako kao što smo to mjesto držali u tijeku mnogih godina reforme.⁷

Dobre želje Georgea Shultza ostvarile su se za Sloveniju, ali ne i za Hrvatsku.

Kada danas u povijesnoj retrospektivi razmatramo uzroke takvih događanja, onda se posebno mora govoriti o političkim aspektima, a posebno o ekonomskim aspektima tih problema. To još više i zato što su opće, da tako kažemo, idejnopolitičke polazne osnove još u vrijeme Vlade Ante Markovića, a u okviru grupe ekonomista na čelu s Kirom Gligorovim bile iste i za početak tranzicije u Hrvatskoj i za početak tranzicije u Sloveniji. Te je osnove, zapravo, radila ista grupa hrvatskih i slovenskih ekonomista, ali su se Slovenci u tijeku ostvarivanja ekonomije i

⁶ Podrobnije u knjizi Vladimir Veselica (ed. et. al.): *Ekonomska politika Hrvatske u 2003. godini*, Hrvatsko društvo ekonomista, Opatija 2002. str.1-38.

⁷ Svi referati s ove Konferencije, uključujući i referat autora, objavljeni su kao dokumentacija raspoloživa u The Hoover Institution, Stanford University, Stanford 1991. Naš referat bio je zasnovan na studiji Stjepan Zdunić (ed.et.al). *Privatizacija u politici gospodarskog razvoja Hrvatske*, Ekonomski institut, Zagreb 1991.

politike tranzicije tih zajedničkih polaznih osnovica držali, a Hrvati su ih potpuno napustili. Rezultati su poznati.

Početak tranzicije u Hrvatskoj uslijedio je pod utjecajem krupnih deformacija u ukupnoj i posebno u ekonomskoj politici. Deformacije u ukupnoj politici uslijedile su zbog prevelikog dominantnog utjecaja ekstremno desne, proustaški raspoložene hrvatske dijaspore. Zbog toga se Hrvatska u devedesetim godinama dvadesetoga stoljeća nalazila u međunarodnoj izolaciji u situaciji manje ili više otvorenih sankcija.

Neugodnu situaciju u kojoj se Hrvatska danas nalazi, zato što će se već iduće godine 2004. granica Europske unije naći u predgrađu Zagreba, valja najvećim dijelom pripisati toj činjenici.

To se mora posebno i jasno naglasiti, ne zaboravljajući pritom ni sve posljedice nametnutoga rata i s njime povezanog ekonomskog zaostajanja. Potrebno je, međutim, isto tako otvoreno reći da je ekonomsko zaostajanje uslijedilo dominantno zbog grešaka ekonomske politike.

Osnovne greške ekonomske politike odnose se na tajkunsku privatizaciju i na pogrešnu razinu stabilizacije. Stabilizacijski program koji je donešen u listopadu 1993., a koji je podržala i ekonomska znanost, na razini stabilizacije od 4444 HRD za DM ostao je, i pored uspješnog savladavanja inflacije, samo na razini antiinflacijskog programa bez dalje razrade razvojne komponente. I pored inzistiranja ekonomske znanosti, pa i razumijevanja nekih političara, da se ekonomska politika mora zasnivati na koncepciji i strategiji razvitka koja u prvi plan stavlja rast proizvodnje i zaposlenosti zasnovane na izveznoj ekspanziji, dominirajućim interesi uvoznog lobija nisu dopuštali nikakve bitne pomake.⁸

Dapače, dominacija doktrine ekonomskog neoliberalizma i sama po sebi djelovala je u tome smjeru. Sve je to po prirodnoj makroekonomskoj logici u tijeku devedesetih u kontinuitetu djelovalo na razvitak takvog modela privređivanja koji se zasniva na razvitku trgovine i ekspanziji uvoza.

Kao što je iz teorije i prakse poznato velike greške povlače za sobom i teške deformacije. Uslijedilo je zaostajanje proizvodnje (posebno industrijske) i izvoza, povećavanje nezaposlenosti, opadanje konkurentnosti, povećavanje deficita (trgovinskog, platne bilance, proračuna) povećavanje dugova, izlaženje potrošnje izvan granica mogućnosti proizvodnje, alimentiranje, jednog dijela osobne potrošnje kapitalnim prihodima i zaduživanjem. Dominacija uvoznog lobija potpuno je

⁸ Na prošlom opatijskom Savjetovanju ekonomista u studenome godine 2002. posebno smo istaknuli te činjenice. Određene reakcije uslijedile su tek u novije vrijeme u tijeku godine 2003. Poodrobnije u Vladimir Veselica i Dragomir Vojnić: Neka zapažanja sa desetog jubilarnog savjetovanja Hrvatskog društva ekonomista, *Ekonomski pregled* 1-2/2003. str. 206-213.

razorila čak i one najprirodnije poslovne veze između takvih sektora, kao što su poljoprivreda i turizam.⁹ Veliki danak plaćen je u tijeku mnogih godina izostanku takve aktivne ekonomske politike koja bi se oslanjala na odgovarajuću koncepciju i strategiju razvitka. Ekonomska znanost u devedesetim je godinama dvadesetoga stoljeća neprekidno inzistirala na tim pitanjima pored ostaloga i na opatijskim savjetovanjima ekonomista, ali bez uspjeha.

Neizbježna posljedica svega toga bilo je stalno zaostajanje hrvatskog gospodarstva za drugim, posebno središnje europskim zemljama u tranziciji.

Odgovarajući podaci komparativnih indikatora razvitka to najbolje potvrđuju. (Tablica 2.) Posebno je izraženo komparativno zaostajanje ukupne, a osobito industrijske, proizvodnje. Zanimljivo je zapaziti komparativne vrijednosti indeksa tečajne devijacije. Budući da je on svojevrsna izvedenica iz globalne proizvodnosti rada, njegove bi se vrijednosti morale kretati u nekoj korelaciji s razinom BDP. Takvi se odnosi mogu zapaziti kod svih zemalja, osim kod Hrvatske. Što to govori? Budući da indeks tečajne devijacije izražava odnos između tečaja po kupovnoj moći i tečaja razmjene, spomenuti odnosi indiciraju preveliku apreciranost hrvatske kune. Namjerno upotrebljavamo izraz prevelika aprecijacija, zato što se aprecirana valuta javlja kao normalna pojava kod svih manje razvijenih zemalja.

No, preaprecirani tečaj ima za rezultat preveliko stimuliranje uvoza i, zbog slabe konkurentnosti, premalo stimuliranja izvoza. I to je upravo ono što se u nas događa.

Na probleme povezane s takvim komparativnim kretanjima indeksa tečajne devijacije ekonomska je znanost neprestano, a osobito na opatijskim savjetovanjima, ukazivala. Ekonomska politika, međutim, za ta upozorenja nije imala sluha. Ta se kretanja i s njima povezani problemi i dalje nastavljaju. (Tablica 3.) I premda ćemo se zbog njihove velike analitičke važnosti na probleme tečajnih devijacija ponovno vraćati; ipak se mora reći da su na početku novog stoljeća uslijedile i neke promjene. Te su promjene povezane s dolaskom na vlast nove Vlade lijevoga centra.

Na prvom opatijskom Savjetovanju poslije demokratskih promjena, na početku ovoga stoljeća, ocijenili smo da se nova koalicijska Vlada lijevoga centra, zbog kumuliranih problema nastalih u devedesetim godinama našla u poziciji svojevrsnog zatočeništva iz koje je teško pronalaziti neke izlaze. Danas, na svršetku mandata Vlade lijevoga centra, može se reći da su neki izlazi ipak nađeni i da su neki pomaci učinjeni. To se posebno odnosi na rast proizvodnje po prosječnoj stopi većoj od 4% BDP, na rješenje problema nelikvidnosti, na smanjivanje stope nezaposlenosti, na povećanje standarda življenja kao i na reformske pomake u svim najvažnijim segmentima makroekonomskog i makropolitikog sustava.

⁹ I premda je ekonomska politika naglašavala izvoznu važnost turizma, nikada nije došlo ni do kakvog povezivanja relevantnih, posebno poljoprivrednih sektora u smislu (uvjetno rečeno) međuovisnih reprodukcijских cjelina. Podrobnije u Goran Družić, Polazišta, ciljevi i mogući smjerovi razvoja hrvatskog gospodarstva, *Ekonomski pregled*, br. 2-8/2003. str. 527-546.

Tablica 2.

EUROPSKE ZEMLJE U TRANZICIJI - KOMPARATIVNI EKONOMSKI INDIKATORI

	Bruto in- dustrijska proizvo- dnja Indeks 2002 1990=100	Produkti- vnost rada u industriji Indeks 2002 1990=100	Stopa neza- poslenosti u 2002 ¹⁾	Vanjskotr- go- vinski balans u mn EUR 2002	Tekući račun u bn EUR 2002	Teukući račun u % BDP-a 2002	BDP po stano- vniku EUR (p.p.p.) 2002			
Češka	107.2	94.0	146.8	1.8	7.3	-2429	-3.2	14639	61	2.02
Mađarska	115.6	160.9	255.3	5.3	5.8	-3416	-3.4	12563	52	1.83
Poljska	146.4	174.0	263.6	1.9	19.9	-14907	-6.7	9754	41	1.89
Slovačka	111.6	105.8	139.3	3.3	18.5	-2263	-1.9	12347	51	2.64
Slovenija	127.4	94.5	178.5	7.5	6.4	-608	0.4	17074	71	1.46
Bugarska	87.9	62.2	142.6	5.8	17.8	-2346	-0.7	7672	32	3.65
Rumunjska	92.3	70.3	154.0	22.5	8.4	-4220	-1.8	6111	25	2.83
Hrvatska	92.9	71.7	168.8	2.2	14.8	-6134	-1.4	9239	38	1.72
Rusija	72.4	62.2	94.2	16.0	8.0	49123	31.7	7110	30	2.80
Ukrajina	49.1	70.1	124.2	0.8	10.2	1037	2.3	4548	19	4.99

Napomene: 1) Prema ILO definiciji.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW. Ova tablica je konstruirana na osnovi studije Leon Podkaminer et al. Transition Countries Resist Global Slowdown: Productivity Effects of Appreciation, Research Reports No. 293, February 2003. i Peter Havlik et al., Transition Countries in 2003: Reforms and Restructuring Keep the Global Economic Slowdown at Bay, wiiw Research Report, No. 297, July 2003.

Ipak, najveći i najvažniji pomaci ostvareni su u bitnom poboljšavanju međunarodne pozicije Hrvatske. Umjesto mračnih međunarodnih sjena i manje ili više izražene političke izolacije i sankcija, Hrvatska je u vrijeme četverogodišnjeg mandata Vlade lijevoga centra uspjela nadoknaditi veliki dio zaostajanja za drugim, posebno središnje europskim zemljama u tranziciji, i to u priključivanju Euroatlanskim integracijama općenito, a Europskoj uniji posebno. Poslije potpisivanja Sporazuma o suradnji, odnosno stabilizaciji i pridruživanju, Hrvatska je (jedan mjesec prije održavanja tradicionalnog opatijskog Savjetovanja ekonomista u studenome 2003.) predala komplet odgovora na veliki broj pitanja, što je preduvjet za službenu potvrdu kandidature za primitak u Europsku uniju.

Tablica 3.

INDEKSI TEČAJNIH DEVIJACIJA

- zasnovano na EUR

Zemlja	1993.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002. prelim.
Češka	3.38	2.88	2.68	2.68	2.49	2.50	2.43	2.24	2.02
Mađarska	2.30	2.45	2.43	2.33	2.40	2.36	2.24	2.09	1.83
Poljska	2.60	2.46	2.28	2.23	2.15	2.20	1.98	1.78	1.89
Slovačka	3.28	2.97	2.90	2.79	2.81	2.99	2.75	2.72	2.64
Slovenija	1.82	1.58	1.61	1.59	1.55	1.53	1.49	1.48	1.46
Bugarska	4.10	4.13	4.85	4.88	4.18	4.05	3.86	3.70	3.65
Rumunjska	4.87	4.74	4.90	3.71	3.03	3.39	2.93	2.84	2.83
Estonija	5.53	3.07	2.59	2.57	2.40	2.31	2.20	2.14	2.11
Latvija	-	3.18	2.83	2.62	2.56	2.32	2.03	2.03	2.12
Litva	-	3.83	3.12	2.78	2.67	2.58	2.25	2.24	2.21
Hrvatska	2.14	1.66	1.65	1.83	1.77	1.83	1.79	1.74	1.72

Makedonija	3.31	2.14	2.16	3.12	3.40	3.33	3.13	3.10	3.13
Rusija	7.24	3.51	2.77	2.14	3.12	4.35	3.18	2.77	2.80
Ukrajina	8.45	6.02	4.46	3.80	4.53	5.72	5.40	4.81	4.99
Austrija	0.91	0.88	0.90	0.96	0.95	0.97	1.01	0.99	1.00

Izvor: WIIW baze podataka, uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW. Ova je tablica konstruirana na osnovi studije: Peter Havlik et al., Transition Countries in 2003: Reforms and Restructuring Keep the Global Economic Slowdown at Bay, wiiw Research Report, No. 297, July 2003. str.45,46,47,48,49.

Napomena: Indeks tečajne devijacije je termin koji Bečki institut za komparativne međunarodne studije definira kao odnos između tečaja po paritetu kupovne moći i tečaja razmjene.

Uz pretpostavku da se sve ostvaruje po postojećem programu, primitak u Europsku uniju se mogao bi se dogoditi godine 2007., a to znači zajedno s Rumunjskom i Bugarskom. A to bi svakako bio krupan uspjeh za Hrvatsku. To posebno ističemo i bez obzira na činjenicu da su sve zemlje koje će već iduće godine 2004. biti primljene u Europsku uniju nama gledale u leđa dugi niz godina i više desetljeća. To se, razumije se, ne odnosi na Sloveniju.

U kolikoj mjeri postoji veoma dobro i pozitivno raspoloženje za primitak Hrvatske u Europsku uniju govori i jedan detalj sa prošlog XIII. svjetskog kongresa ekonomista, koji je održan u rujnu prošle godine 2002. u Portugalu u Lisabonu. Kongres je bio velikim dijelom posvećen proširenju Europske unije. Jedan od glavnih referenata bio je Romano Prodi, predsjednik Europske komisije. Poslije njegova dvosatnog izlaganja mnogo je delegata Kongresa i novinara željelo su s njime razgovarati, ali se on zadržao u razgovoru (i to pred novinarima i televizijskim kamerama) samo sa hrvatskom delegacijom.

U razgovoru je nedvosmisleno dao na znanje da Hrvatska mora biti što prije primljena u Europsku uniju i da u tome ima punu podršku i Europske unije i Europske komisije i njegovom osobno podršku. U tome je sudbina Hrvatske potpuno u hrvatskim rukama.

Budući da je Kongres održavan u Portugalu, o iskustvu te zemlje kao članice Europske unije bila je održana posebna sesija. I u okvirima službenih diskusija na sesiji, a isto tako i u okvirima neslužbenih razgovora, vodeći su nas ekonomisti Portugala uvjerali, na osnovi svoga primjera i iskustva, da je za nas jedino razumno saznanje priključiti se što prije Europskoj uniji.

Portugal je još 1980. bio na nižoj razini od bivše Jugoslavije, a sada je na razini višoj od Slovenije.

Priključivanje Euroatlanskim integracijama općenito i Europskoj uniji posebno van svake je sumnje jedno od najvažnijih i najkrupnijih političkih i ekonomskih pitanja koja stoje pred hrvatskom državom i društvom. Zato tako krupnoj političkoj odluci moraju prethoditi velike analitičke pripreme. Takvoj odluci mora prethoditi i općenarodni referendum.

Ono što se u tom kontekstu može već sada reći jest da je jedan ne mali dio ekonomskih i političkih priprema već obavljen. Raspoloženje velike većine naroda ide u tome smjeru, iako odgovarajući referendum prethodi. Kada se radi o ekonomskim stajalištima valja spomenuti i neke studije s karakteristikama cost-benefit analize.¹⁰

No, imajući u vidu veliki dio onoga što je dosad o ovoj temi napisano i izgovoreno, već se danas može bez ikakve, iole ozbiljnije, dileme i sumnje zaključiti da je za Hrvatsku jedina racionalna i politički i ekonomski odgovorna solucija priključiti se što prije Europskoj uniji.

Hrvatska na taj način djelotvorno može riješiti postojeća proturječja između sve snažnijih globalizacijskih trendova i integracijskih procesa. Hrvatska, kao mala nedovoljno razvijena zemlja u danim međunarodnim i posebno geopolitičkim okolnostima, ne bi izvan Europske unije imala nikakve ozbiljne razvojne i političke šanse. To se posebno odnosi na nastavak društvenih reformi u smjeru dalje demokratizacije, jačanja funkcije pravne i socijalne države, na nastavak održivog (ekonomskog, socijalnog i ekološkog) razvitka, i na nastavak reformi u smjeru svega ostaloga što podrazumijeva Hrvatsku kao državu ljudskih prava i sloboda i civilnoga društva.

Pri svemu tome ne smije se zaboraviti činjenica da samo u okviru Europske unije Hrvatska kao mala zemlja može očuvati svoj svekoliki identitet. A to znači i nacionalni i, povijesni i kulturološki, i vjerski, i svaki drugi. Kao posljedica tajkunske privatizacije i s njome povezanih anarhičnih događanja u sferi vlasništva, u sferi bankarstva i preuranjene eurizacije, Hrvatska je već izgubila veliki dio svega onoga što se stavlja pod zajednički nazivnik nacionalni suverenitet. Sve su to dodatni argumenti i poticaji za što brže priključivanje Europskoj uniji.

¹⁰ U kontekstu ukupne (posebno ekonomske politike) i ovim odlukama moraju prethoditi brojne analize pa i one koje se zasnivaju na cost-benefit ekonomskoj logici. U nizu takvih radova spominjemo samo dva: (1) Zvezdana Đukec, Siniša Kušić i Dubravko Rodić: Cost-benefit analiza integracije Hrvatske u Europsku uniju, *Ekonomski pregled* br. 2-8/2003., str. 651-677. (2) Višnja Samardžija (ed.): *Hrvatska i EU: koristi i troškovi integriranja*, Zagreb, 2000.

Sve u svemu, priključivanje Europskoj uniji predstavljat će za Hrvatsku jedno veoma zdravo, djelotvorno i poželjno ozračje za otklanjanje brojnih ekonomskih i političkih proturječnosti koje su se kumulirale u proteklome razdoblju, posebno u devedesetim godinama dvadesetoga stoljeća. Zbog krucijalne važnosti tih problema njima ćemo posvetiti odgovarajuću pozornost i u narednom odjeljku.

Aktualni problemi makroekonomskog i makropolitčkog okruženja u ovoj fazi razvitka hrvatskoga gospodarstva i društva

Kumulirani problemi u devedesetima rezultirali su velikim devijacijama u makroekonomskom i makropolitčkom okruženju. Sintetički izraz tih devijacija manifestirao se dubokom gospodarskom, moralnom, političkom i socijalnom krizom. Teško su deformirane funkcije socijalne i pravne države i ljudskih prava i sloboda.

Skup različitih monopola i oligopola u sferi vlasništva, tržišta i političkog ustrojstva bio je, po prirodi stvari, veoma prikladno okruženje za razvitak široke skale devijantnih pojava, od sitnog kriminala i korupcije do organiziranog kriminala i mafiokracije. Na nizu opatijskih savjetovanja u devedesetim godinama smo prosuđivali smo da će se nova vlast nakon demokratskih promjena sukobiti najvećim problemima u svladavanju devijantnih pojava mafiokratskog karaktera, a to znači i sa problemima uspostave vladavine prava i funkcije pravne države. I to je ono što se na početku novoga stoljeća i dogodilo.

I premda su dosadašnjim reformama sudstva, policije, vojske i državne uprave učinjeni zamjetni pomaci, problemi svladavanja deformacija mafiokratskog karaktera i dalje su ostali veoma aktualnima. Ti su problemi i dalje teško breme na putu djelotvornijoj demokratizaciji ukupnoga društva i djelotvornijem funkcioniranju državne uprave i cijelog hrvatskoga gospodarstva. Ti su problemi bili i ostali u samoj središnjici razvitka Republike Hrvatske, kao države vladavine prava i socijalne pravde, a to znači države, koja se na osnovi djelotvorne zaštite ljudskih prava i sloboda kreće u smjeru razvitka civilnoga društva. I iako se mora spomenuti da u Hrvatskoj djeluje više od dvadeset tisuća nevladinih organizacija, Hrvatska je još uvijek daleko od onih zemalja Europske unije u kojima nevladine organizacije daju ton i pečat razvitku civilnoga društva. Određeni su pomaci učinjeni, ali su prostori prijeko potrebnoga djelovanja još uvijek veoma veliki. Pritom mislimo i na onaj dio potrebne (aktivističke) aktivnosti koji se odnosi na nevladine organizacije i na onaj dio profesionalne i političke aktivnosti koji se odnosi na državnu upravu i na političke stranke.

Teške devijacije na području makroekonomskog okruženja uslijedile su zbog tajkunske privatizacije i pogrešne razine stabilizacije.

Takve su makroekonomske deformacije po logici komparativne međunarodne globalne proizvodnosti rada i relativnih cijena morale ostaviti teške posljedice na razvitak modela privređivanja.

Umjesto modela privređivanja koji se zasniva na razvitku proizvodnje i ekspanziji izvoza, što je u skladu ekonomskom teorijom i s uobičajenom praksom, kod nas se u tijeku devedesetih razvio model koji se zasniva na razvitku trgovine i ekspanzije uvoza. Posljedice su poznate: zaostajanje razvitka proizvodnje (posebno industrije), velika nezaposlenost, veliki deficiti u svim makroekonomskim bilancama, izlazak potrošnje izvan granica proizvodnje, deficitarno financiranje jednog dijela osobne potrošnje, povećavanje vanjskih i unutarnjih dugova i sve drugo s time povezano. Sintetički izraz kumuliranih devijantnih pojava manifestirao se dugi niz godina velikom nekonkurentnošću hrvatskoga gospodarstva. Kvantitativni izraz tih devijacija već smo pokazali u Tablici 3., gdje su dane komparativne vrijednosti indeksa tečajne devijacije za europske zemlje u tranziciji.

Kao što je iz teorije i prakse općepoznato politika tečaja mora uvažavati i odražavati odnose domaće i vanjske globalne proizvodnosti rada. Podcjenjivati i nedovoljno uzimati u obzir tu činjenicu dovodi do dvojakih deformacija u modelu privređivanja, ili to se svodi na isto u relativnim cijenama.

Preveliko uzimanje u obzir razlika u tim odnosima dovodi do predeprecirane domaće valute i samim time do nedovoljnih pritisaka vanjskog okruženja na restrukturiranje gospodarstva. Premalo uzimanje u obzir tih razlika dovodi do obrnutih deformacija - dolazi do preaprecirane domaće valute s posljedicom razvitka modela privređivanja koji se zasniva na razvitku trgovine i na ekspanziji uvoza. Dakle, dijametralno oprečno od onoga čemu nas uče i ekonomska teorija i djelotvorna ekonomska politika. I to se upravo nama dogodilo. Konzekvence tako devijantnog modela privređivanja vide se iz priloženoga.

Jedan od sintetičkih makroekonomskih pokazatelja odstupanja od onih, uvjetno rečeno, optimalnih odnosa između domaće i vanjske globalne proizvodnosti rada jest indeks tečajne devijacije. Taj je indeks, zapravo, odnos između tečaja po kriteriju kupovne moći i tečaja razmjene. Podaci iz tablice 3. pokazuju komparativna kretanja indeksa tečajnih devijacija. Slijedeći spoznaje ekonomske teorije, po tim bi se kretanjima činilo kao da je Hrvatska najrazvijenija zemlja u tranziciji. I upravo zato što to nije tako, osobito u odnosu na središnje europske zemlje, uslijedile su u devedesetim godinama dvadesetoga stoljeća teške devijacije u bitnim segmentima modela privređivanja i ekonomske politike.

Došlo je do miješanja uvjeta, i ciljeva razvitka.¹¹ Početak stabilizacijskog programa iz mjeseca listopada 1993. uvažio je spomenute razlike između domaće

¹¹ U ovom kontekstu posebno upućujemo na radove nobelovca J. Stiglitz, koji su citirani u već spomenutome radu Milana Mesarića.

i globalne produktivnosti rada. Indeks tečajne devijacije u godini 1993. bio je 2.14, ali je već u godini 1995. pao na razinu od 1.67 i oko te je razine oscilirao sve do danas. Takva kretanja imaju malo zajedničkoga s politikom plivajućeg tečaja i mnogo zajedničkoga s politikom fiksno tečaja. Hrvatsko gospodarstvo postajalo je sve zaduženije i sve nekonkurentnije.

Nova koalicijska Vlada lijevoga centra, koja je preuzela kormilo zemlje na početkom ovoga stoljeća, našla se zbog problema kumuliranih u devedesetima u situaciji svojevrsnog zatočeništva iz koje veoma teško pronalazi putove izlaska. Neki su izlazi međutim ipak nađeni. Ostvarena je prosječna četverogodišnja stopa rasta BDP veća od 4%, riješeni su veliki problemi nelikvidnosti, ostvaren je prijelom u trendu nezaposlenosti i, što je vjerojatno najvažnije, bitno je poboljšana međunarodna pozicija Hrvatske s perspektivom ulaska u Europsku uniju do godine 2007. Sve se to pozitivno manifestiralo i u zamjetnim pomacima poboljšavanja općih uvjeta življenja. A to znači u smjeru postupnog povećavanja ekonomske efikasnosti i političke demokratičnosti u smislu zaštite ljudskih prava i sloboda.

Koalicijska Vlada lijevoga centra, ipak nije smogla snage za poduzimanje radikalnijih mjera u smjeru razvitka modela privređivanja koji bi se zasnivao na ekspanziji izvoza. Koliko su tome pridonijele takve činjenice, kao što je pomanjkanje jedinstva političke volje i akcije, osobito zbog dominantnog utjecaja uvoznog lobija, uključujući tu i sve probleme vlasničkom strukturom banaka, a koliko drugi domaći i vanjski čimbenici (i premda važno), u ovome trenutku i nije najvažnije. Ekonomska znanost, posebno na svojim opatijskim savjetovanjima, na sve je to veoma deciderano ukazivala. Na prošlom opatijskom Savjetovanju posebno smo ukazali na probleme uvoznog lobija koji sputava bilo kakve ozbiljnije zahvate u postojeći model ekspanzije uvoza. Nasuprot svemu tome, ni sam termin uvoznog lobija u našoj javnosti, posebno u medijima, cijeli niz godina nije bio ni spomenut.

Na prošlogodišnjem opatijskom Savjetovanju posebno smo spomenuli da govoriti eksplicite o problemima preaprecirane kune, ne znači implicite govoriti o potrebi njezine deprecijacije. Tu smo posebno naglasili da to znači takvu aktivnu ekonomsku politiku koja će se oslanjati na koncept ekspanzije izvoza. Nažalost, i premda bolje ikad nego nikad, ekonomska je politika počela nešto više uzimati u obzir, te stavove ekonomske znanosti tek u početku ove (2003.) godine. Učinila je to prvo HNB mjerama monetarne politike usmjerenima na ograničavanje dalje ekspanzije uvoza temeljem povećavanja kreditnih plasmana i zaduživanja. Nešto poslije i ekonomska je politika uvažila potrebu definiranja takve koncepcije i strategije razvitka na koju se može osloniti aktivna ekonomska politika s osnovnom odrednicom ekspanzije izvoza.¹²

¹² Poštujući stavove koje su u tome jasno definirali neki najistaknutiji čimbenici ekonomske politike (posebno guverner HNB Željko Rohatinski i ministar financija Mato Crkvenac), samo usput spominjemo da je ekonomska znanost u velikoj većini takve stavove stalno i neprekidno zastupala. Autori ovoga priloga takve su stavove isticali na prvoj (osnivačkoj sjednici) Vijeća ekonomskih savjetnika.

Ponovno maoramo istaknuti da smo o svemu navedenome posebno govorili u završnom izlaganju na prošlogodišnjem Savjetovanju hrvatskih ekonomista. Neke osnovne stavove s toga Savjetovanja ponovili smo i u posebnom prilogu časopisa Hrvatskog društva ekonomista, *Ekonomski pregled*. Tamo smo posebno istaknuli stav da govoriti o problemima indeksa tečajne devijacije i preaprecirane kune nikako ne znači apelirati za administrativnim radikalnim riješenjima u smjeru deprecijacije.¹³ Jer stvarni je problem povećanje izvoza i smanjenje uvoza. A to je ono što je u novije vrijeme i ekonomska politika počela izričito isticati.

Posebno je važno da takvi stavovi dobivaju sve više pravo građanstva i u istupima relevantnih političara i novinara i medija općenito. To su oni stavovi po kojima ćemo dobivati još više podrške i povjerenja za brzo priključivanje obitelji Europske unije. A to je za Hrvatsku, gledano sa svih strana, najvažnije a ima jednako veliku težinu i kada je riječ o političkim i posebno idejnopoličkim kretanjima i odnosima i kada je riječ o ekonomskoj politici i gospodarskom razvitku. Zbog važnosti relevantnih stavova i ocjena ponovno podsjećamo da je na to posebno ukazao Romano Prodi na prošlom XIII. svjetskom kongresu ekonomista, koji je održan u Lisabonu (Portugal) u rujnu prošle godine 2002.

On je za Hrvatsku veoma važne ocjene i stavove izrekao i na uvodnoj plenarnoj sjednici (koja je bila posvećena proširenju Europske unije) i u razgovoru sa članovima hrvatske delegacije. Dao je jasno do znanja da problemi razine ekonomskog razvitka neće biti zapreka i da će dominantnu ulogu imati politička pitanja. Za manje razvijene nove članice Europska će unija redistribuirati (rekao je Romano Prodi) oko 0,25% BDP petnaest postojećih članica Europske unije.

To će, doduše, dodatno opteretiti pojedine, posebno one najsnažnije članice, ali za cjelinu to nije problem. Kao mala zemlja koja je posebno profitirala od primitka u Europsku uniju kod nas se obično spominje Irska.

No, na spomenutom smo se Kongresu posebno upoznali s iskustvima zemlje domaćina, tj. s iskustvima Portugala. Ponovno valja spomenuti impresivan podatak da su oni godine 1980. bili na nižoj razini od bivše Jugoslavije, a sada su na višoj od Slovenije.

Imajući u vidu sve naprijed rečeno, posebno valja istaći da su ponovno citirane ocjene, koje je Romano Prodi izrekao u razgovoru s delegacijom hrvatskih ekonomista na Kongresu u Lisabonu, veoma slične ili identične s onima koje je izrekao u razgovoru sa premijerom Ivicom Račanom u Bruxellesu 9. listopada, kada je primio odgovore na tisuću pitanja, čime je otvorena mogućnost da Europska komisija (na čelu sa Predsjednikom Romanom Prodiem) u proljeće slijedeće (2004.) godine Hrvatskoj dodijeli status kandidata za članicu Europske unije.

¹⁴ Podrobnije u već spomenutom radu, koji je objavljen u časopisu *Ekonomski pregled* br. 1-2/2003. str. 207.

Sve u svemu, Hrvatska mora učiniti sve što je u njezinoj ekonomskoj, političkoj i moralnoj moći da u Europsku uniju bude primljena godine 2007. Pritom ne treba imati nikakve iluzije da će samim time sve ruže procvasti i da će svi problemi time biti riješeni. To ne. Ali bez toga bilo bi neusporedivo gore. Granica Europske unije dolazi u predgrađe Zagreba. Na ukupnoj je politici Hrvatske, na svim političkim strankama, na svim vladinim i nevladinim organizacijama, na svim hrvatskim građanima da se ta granica pređe što prije, a to znači u godini 2007. Sve drugo bilo bi pogibeljno. A to nećemo i ne smijemo dopustiti. Parafrazirajući riječi našeg premijera Ivice Račana nakon razgovora s britanskim premijerom Tony Blairom, unisono izgovorimo riječi “Dobar dan Europska unijo”.

LITERATURA

1. Baletić, Zvonimir (ed.et. al.): Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji (Croatian Economy in Transition), Ekonomski institut, Zagreb, 1999.
2. Bogomolov Oleg T. (ed. et. al.); Post Socialist Countries in the Globalizing World, Russian Academy of Science - Institute for International Economic and Political Studies, Moskva, 2001.
3. Havlik Peter, et.al.: Transition Countries in 2003: Reforms and Restructuring Kept the Global Economic Slowdown at Bay, WIIW Research Reports No. 297 July 2003
4. Goić, Srećko (ed.et al.): The Third International Conference “Enterprise in Transition”, University of Split, Faculty of Economics, Split, 1999.
5. Kolodko, Grzegorz: Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant. TRANSITION, Volume 9, No. 3 June 1998. World Bank, Washington, DC.
6. Kolodko, Grzegorz: Globalizacija i cathing-up: od recesije do rasta u tranzicijskim gospodarstvima, Ekonomist, No. 7-8 Zagreb, 2000.
7. Koyama, Yoji: South Eastern Europe in Transition (A Quest for Stabilization of the Region after the Breakup of the Former Yugoslavia), Niigata University, Japan Niigata, 2003.
8. Macesich, George, International Monetary Fund: A New Role, Ekonomski pregled, No. 1-2. 2000.
9. Materijali sa XIII Svjetskog kongresa ekonomista, Lisabon 9-13. rujan 2002.
10. Mencinger Jože: The Benefits of Ignoring IMF, Ekonomski pregled br. 3-4, Zagreb. 2002.

11. Mesarić, Milan: Nobelovac Joseph Stiglitz: Kritika “tržišnog fundamentalizma” globalizacije i politike Međunarodnog monetarnog fonda, Ekonomski pregled br. 11-12, Zagreb 2002.
12. Nikić, Gorazd: Lice i naličje niske inflacije i stabilnog tečaja - slika Dorian Gray, Privredni vjesnik, No. 3120, Zagreb 1999.
13. Saunders, Christopher, T. (ed. et al.): Economics and Politics of Transition, MacMillan, London, 1992.
14. Saunders, Christopher, T. (ed. et al.): Eastern Europe in Crisis and the Way Out, MacMillan, London, 1995.
15. Saunders, Christopher T. (ed. et al.): The Role of Competition in Economic Transition, MacMillan, London, 1993.
16. Santini Guste (ed. et al.): Hrvatska gospodarska kriza i pravac zaokreta iz recesije u ekonomski razvoj, Ekonomija/Economics, godina 8, br. 1. RIFIN, Zagreb, svibanj 2001.
17. Sirotković, Jakov (ed. et al.): Uvjeti i izgledi ekonomskog razvoja Hrvatske početkom 21. stoljeća, HAZU, Zagreb, 2000.
18. Stiglitz, Joseph: Beyond the Washington Consensus TRANSITION, Volume 9, No. 3. June 1998. World Bank, Washington DC.
19. Stiglitz, Joseph: Globalization and its Discontents, W.W. Norton and Co., New York, 2002.
20. Veselica, Vladimir (ed. et al.): Gospodarska politika Hrvatske. Inženjerski biro, Zagreb, 1998-2003.
21. Veselica, Vladimir i Vojnić, Dragomir: Misli i pogledi o razvitku Hrvatske, HAZU i Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb 1999.
22. Vojnić, Dragomir: Ekonomija i politika tranzicije (Economics and Politics of Transition), Ekonomski institut, Zagreb, 1993.
23. Zdunić, Stjepan (ed. et al.): Privatizacija u politici gospodarskog razvitka Hrvatske, Ekonomski institut, Zagreb, 1991.
24. Zdunić, Stjepan: Kritična mjesta strukturne i stabilizacijske politike, (u: Santini Guste, Sirotković Jakov, Družić Gordan ed. et al.): Polazišta za strategiju ekonomskog razvoja Hrvatske početkom 21. stoljeća, HAZU i RIFIN Ekonomija/Economics, Zagreb, lipanj 2002.
25. Županov, Josip: Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma, Hrvatska sveučilišna naklada 2002.
26. Young Alan, Teodorović Ivan, Koveos Peter (ed. et al.): Economies in Transition, Conception Status and Prospects, World Scientific, London, 2002.

QUO VADIS CROATIA COUNTRIES IN TRANSITION AND THE EUROPEAN UNION – WHERE IS CROATIA

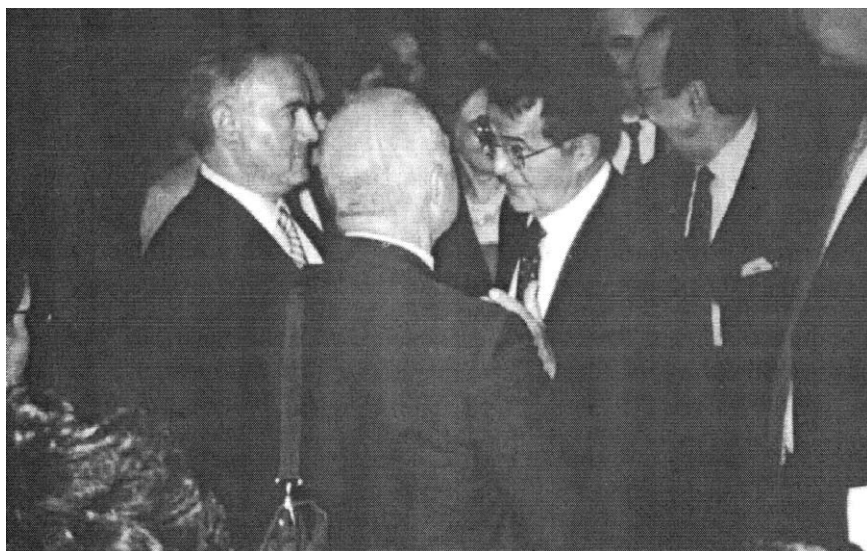
Summary

During the 1990-ties one of the developmental goals of all countries in transition was also the accession into the European Union. The most successful of them, the Central European countries, will realize this option already in 2004.

Croatia (beside Slovenia) belongs to a group of countries which were best prepared for transition. Cumulative mistakes of economic and general political character during the 1990-ties removed Croatia from the group of Central European countries which would become the members of the European Union already in 2004. The left centre who formed the government after the elections in January 2000 imposed as its basic strategic task the earliest possible accession into the European Union.

The essential change of international position of Croatia, as well as particular successes in economics (a four-year GDP average growth rate of more than 4%, illiquidity restraint, discontinuity in unemployment trend), as well as noticeable shifts in general democratization and improvement in living conditions, enabled the acceleration of the accession of Croatia into the European Union. This will probably happen in 2007.

The entire policy and science (especially social science) must do their best in order to help this realization in 2007.

Hrvatska delegacija u razgovoru s predsjednikom Europske komisije, Romanom Prodiem
(XIII: svjetski kongres IEA, Portugal 2002.)